

Петрук Оксана Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У Законі України «Про освіту» наголошується на потребі забезпечити взаємодію «закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища».

Людина як істота біосоціальна має потребу у входженні, інтеграції в соціальне середовище. Цей процес одержав назву соціалізації. Більшість дослідників констатують, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду. Тобто соціалізація – це процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом соціального досвіду (знань, цінностей, соціальної компетентності), що дає йому змогу інтегруватися в суспільство і поводитися там адаптивно.

Основою соціалізації є освоєння індивідом мови, сприйняття норм, цінностей, традицій, звичаїв, зразків діяльності соціальної спільноти, яка його оточує.

У сучасному світі практично не існує етнічно однорідних держав. Населення більшості країн складається з представників різних етносів, кожен з яких має свою мову. Не виключення у цьому сенсі й Україна. Наша держава належить до багатонаціональних. Її населення досить різноманітне за етнічним складом. Поряд з українцями на території країни живуть представники понад 110 національностей.

Важливу роль в адаптації учнів – представників національних меншин в українському соціумі відіграє державна мова.

Сьогодні питання функціонування і розвитку української та мов національних меншин розглядається у плані забезпечення пріоритету української мови як державної, а також створення умов для збереження і розвитку інших мов, що представлені в Україні.

Взаємодія дітей з зовнішнім світом відбувається через діяльність, оволодіння способами та засобами дій, які відбиті у сукупному людському досвіді і культурі. Найбільш продуктивною діяльністю, яка дозволяє особистості інтегруватися у соціум, є спілкування. Саме воно дає можливість обмінюватися інформацією, думками, емоціями, супроводжувати будь-яку іншу діяльність. Таким чином, комунікація є тим провідним засобом включення дитини в суспільні відносини, а отже, чинником реалізації її соціальної адаптації.

З огляду на зазначене можемо констатувати, що учні, які належать до національних меншин, розпочинаючи навчання у школі, відчувають неабиякі труднощі, пов'язані з адаптацією в україномовному соціумі. Обумовлені вони тим, що більшість з дітей у дошкільному віці не вивчає українську мову або недостатньо добре володіє нею.

Допоки діти перебувають у рідномовному середовищі (спілкування вдома) й у тому випадку, коли навчання, зокрема у початковій школі, відбувається мовою відповідної національної меншини, недостатньо добре володіння українською мовою не відчувається і не створює їм значних проблем. Але на наступних етапах навчання (згідно з новим Законом України «Про освіту») частка предметів, що викладатимуться українською мовою, буде збільшуватися. До того ж, з віком соціальні потреби й запити дитини зростають, оточення розширюється. І в подальшому мовний бар'єр стає причиною повільної адаптації молодшої людини до нового середовища, заважає встановити стосунки з однолітками, здобути вищу освіти, реалізувати себе в професії, адаптуватися до соціокультурних умов, оскільки будь-яка діяльність неможлива без комунікативної взаємодії між учасниками.

У такій ситуації ми вважаємо, що важливо змінити ставлення до вивчення української мови як державної. Що у першу чергу має ретранслювати вчитель української мови учням – представникам національних меншин та їхнім батькам? Важливо, щоб опанування української мови здобувачами освіти зводилося не до сприйняття її як окремого навчального предмета, а до усвідомлення ролі державної мови як засобу міжнаціонального спілкування, інструмента, який забезпечить умови для комфортного входження їх у полікультурне суспільство, а також дасть можливість накопичити дітям мовний й культурний досвід, що допоможе їм успішно адаптуватися до іншої культури й соціального оточення.

Таким чином, українська мова є одним із вагомих чинників соціалізації учнів – представників національних меншин. Вона має значні резерви для успішного здійснення процесу соціальної адаптації.

Крім зміни ставлення до опанування української мови має змінитися й підхід до її навчання. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти та документах, які визначають загальну спрямованість шкільних мовних курсів у школах України – державному освітньому стандарті, типових навчальних програмах, критеріях оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, декларовано компетентнісний підхід до навчання мови.

У початковій школі необхідно сформувати елементарний рівень комунікативної компетентності учнів – представників національних меншин, окреслений нормативними документами. Після опанування початкового курсу української мови (як другої, неспорідненої) у них мають бути сформовані уміння і навички, що забезпечать готовність спілкуватися українською мовою в обмеженому колі, розповісти про себе, родину, друзів, клас, свої уподобання, запитати, відповісти на запитання, тобто дадуть змогу дітям проявити соціальну активність у межах їхніх потреб та інтересів.